

kezése, valamint Ady, ill. Csinszka és Török nagymama leveleiből megdöbbenően bontakozik ki, hogyan vergődött Ady a háborús hétköznapiakban és hogyan féltette, szánta — és ha tudta —, segítette szenvedő, menekülő népét. Külön is húzzuk alá, hogy milyen értékessé teszi ezt a fejezetet és Fehérné vallomásainak értékét is mennyire megnöveli, hogy igen sok eddig ismeretlen — Fehér Dezsőékhez írt — levelet publikálnak Adytól, Csinszkatól és Török nagymamától.

Az e két fő emlékezőcsoporton kívül eső fejezetek nem jelentősek, mert vagy közismert tényeket ismételnek (*Ady megérkezik* — e fejezet egyetlen értéke, hogy Ady Váradra érkezését Pásztor Bertalan, a meghívást közvetítő váradai szerkesztő — személyes elbeszélése nyomán mondja el; *A váradai Ady. Tavasz Váradon* — Dénes Zsófia a Holnap születésére és életére vonatkozó ismert dokumentumokat gyűjtötte itt egy

csoportba —), vagy pedig lényegtelen, nem értékes emlékezőket tartalmaznak; *Maria-grüni közzjáték*, *Az utolsó hajók* — ez utóbbiban hősei életét kíséri végig: Lédáét, Szüts Dezsőt és másokat.)

Stílusbeli modorosság, affektáltság jellemzi Dénes Zsófia könyvét, csakúgy mint hősei leveleit is. (Ez alól még az Adyéi sem mindig kivételek — ám e különös stílmódorosságban Csinszka levelei és Dénes Zsófia kommentárjai viszik el a pálmát.

Mégis ez a könyv, bár címét sem mondhatjuk szerencsésnek —, elvégre egy Ady-sor sem feltétlenül találó cím, ha azt a vers összefüggéséből kiszakítjuk —, jobb mint a híre és több érték van benne, mint azt „sokat sejtető” címe után elvárná és gondolná az ember.

A könyv szép kiállítása, a gazdag fényképanyag szép kivitelezése a Magvető Kiadó gondos munkájáról vall.

Varga József

AZ „IGAZ SZÓ” ÉS AZ „UTUNK” ADY-EMLEKLSZÁMA

Igaz Szó. 1957. november. (V. évfolyam. Nr. 11.) — Utunk. 1957. november 21. (XII. évfolyam. Nr. 47.)

A romániai magyar nyelvű folyóiratoknak, napilapoknak és irodalmi hetilapnak Ady nyolcvanadik születésnapja alkalmából kiadott és hozzánk eljutott emlékszámai, irodalmi mellékletei fekszenek előttünk az íróasztalunkon. Milyen imponálóan sokrétű és szép számok! „Örök virágzás sorsa már az enyém,” — jut eszünkbe a költő ismert versének sora, és valóban: az elöttünk fekvő folyóiratok és újságok azt hirdetik, hogy: Ady él. Él mindenekelőtt műveiben, amelyeknek a manák éppúgy van mondanivalójuk, mint a kései jövőnek. Él a kortársak emlékezetében, akik felidéznek ma a vele töltött napokat és megmutatják Adyt, az embert. Élő és izgató probléma az irodalom tudósai-

nak, akik a művek értelmezésével viszik közelebb a költőt az olvasókhoz. Az újabb és újabb kiadásban megjelenő és napok alatt gazdára találó verseskötetek és más Ady-művek mellett a romániai magyar íróknak és irodalomtörténészeknek az évforduló alkalmából megjelent írásai is bizonyítják, hogy mennyire tévednek azok, akik azt állítják, hogy a költő könyveit már a klasszikusoknak — egy idő után — kijáró por borítja könyvespolcainkon, emlékét pedig csak a nagy szellemeinknek hivatalból kijáró protokoll idézteti velünk. Ilyen impozánsan vaskos és gazdag folyóiratszámot és szeretettel, izléssel összeállított újságoldalakat soha nem hoz össze a protokoll.

Az „Igaz Szó” Ady Endre-emlékszáma

Ez a több mint háromszáz oldalas kötet közel félszáz szerző írását tartalmazza. A folyóirat főrovatában olvashatjuk a kortársi emlékezőket, valamint esztétikai elemzést, publicisztikus jellegű írásokat és a költőt köszöntő verseket. A „Forum” keretében kaptak helyet az Ady-műveket elemző írások; elfelejtett, ill. ismeretlen Ady-írásokat zömben az „Anyag és adat” c. rovatban helyezték el, bár a főrovatban is helyet kaptak ezek; s végül a „Szemlében” áttekintést kapunk az Ady-versek fordításairól,

érdekes összefoglalást olvashatunk arról, hogyan inspirálta Ady a zeneszerzőket és ebben a rovatban olvashatjuk az utolsó évtized legfontosabb Adyval foglalkozó könyveiről, valamint az Ady-kiadásokról írott recenziókat is. Irodalomtörténeti értékelő, elemző, filológiai adatokat feltáró cikkek váltakoznak tehát itt a kortársak visszaemlékezéseivel.

A hazai és az erdélyi kortársak színe-java megszólalt e kötetben. Míg a magyarországi Ady ismerők már megírt, elmondott emlé-

keiket elevenítették fel — *Bölni György*: Ady-ismarkedése Erdélyfel (Ady 1915-ös brassói és székelyföldi körútjáról számol be a résztvevő hitelességével — ám írásának lényege elolvasható „Az igazi Ady” c. könyvében is. Magvető, 1955. 273—274. l.) — és *Gellért Oszkár*: „Találkozások Adyval” c. írása is megtalálható a „Kortársaim”-ban (Művelt Nép, 1954. 66—90. l.) — addig az erdélyi kortársak inkább törekedtek arra, hogy újat mondjanak. *Ötvös Béla* nagyváradi újságíró „Emlékek Adyról, az emberről” című visszaemlékezésének megemlézése után — aki Ady debreceni, váradi és pesti újságíró éveiből elevenít fel érdekes, jellemző kis apróságokat — a folyóirat négy legjelentősebb emlékezését mutatjuk be.

Nemcsak időrendben, de értékben, jelentőségben, újatmondásban is első helyre kell tenni *Papp Aurél*: „Otthon, Érmindszenten” című írását. A szerző — aki Románia legjelesebb festői közé tartozik — gyermekkori ismerőse volt a költőnek. „Mert ismeretség volt a mi viszonyunk csak s nem barátság.” (756. l.) — írja Papp Aurél. S valljuk meg, hogy az „ÉN és ady endre”, s az „ÉN tartottam a gyertyát Mihályi Rozália csókja alkalmából” jellegű Ady-emlékezésekre gondolva — nagyon rokonszenvesnek érezzük ezt az attitűdöt még akkor is, ha sejtjük a mögötte megbúvó nagy-nagy szerénységet. Két részre tagolódik Papp Aurél emlékezése. A gyerekkor; Ady Endre szülei. „Élete körülményeit, fiatalágát, gyermekkörát, a valóság köntösében, — mint ő mondaná: pendelyében — még senki sem írta meg. Pedig ezen át lehet majd meglátni és megérteni csodálatosan komor színekbe borított férfilelkét, életét.” (752. l.) Papp Aurél a „valóság köntösében” mutatja be a költő gyermkkörát s bizony e közben legendákat is szét kell oszlatnia. Ady „Gyermekkorában pedig az Ady család jelentéktelen és szegény volt, szegény, mint minden földtűró kurta-nemes család ott a hepehupas Szilágyságban. Kicsiny, nádfődeles házukon kívül, alig egy-két hold földjük az Ér jobb partján arra Érszentkirály felé, ahol majdnem olyan rosszak a földek, mint Tasnád felől: szikek, kiöntések...” (753. l.) Ez bizony minden szépítés nélküli igazmondás, ám csakis így sikerülhetett Papp Aurélnak minden eddiginél igazabb és hűbb képet adni Ady gyermek- és ifjúkori körülményeiről és a későbbi évtizedek „szerzései” után valóban jómódba jutott család képét elválasztani a korábbi évtizedek valóságos körülményeitől. Ez a családi kép Ady Lajos és Ady Lajosné megszépíteni törekvő könyveiből jutott be a köztudatba, úgyhogy Papp Aurél írása — ha nem is szándékosan — voltaképpen az Ady-irodalom e két alapvető s családi kapcsolatok által hitelesített művével pole-

mizál. Sok apró mozaikból állítja össze, idézi fel Papp Aurél a gyermek és az ifjú Ady egyéniségét, jellemét is. Milyen sokat mondó — s a gyermek Adyról mennyi statisztikai adatnál többet eláruló Adyék igazi helyzetéről — az a jelenet, amelyet az egyik úri család kuglipályájának felavatásáról őrzött meg Papp Aurél memóriája: „Egyszer Récsények, az érkávási oldalon lakók, az udvarukban kuglipályát építettek. Felavatásán ott volt mindenki a megszokott társaságból. A fiatal Szilágyi, aki a leghangosabb volt mindig, aztán a Csighyek Királydarócáról s sokan Érkávásról, férfiak s asszonyok vegyesen. Mi gyermekek is ott ólálkodtunk a mindig nyitott udvaron, persze a társaság körül. A megnyitást sűrűsége előzte meg s inkább egymással foglalkoztak a vendégek, mint a kuglizókkal, hiszen ez csak alkalom volt az összejövetelre. A kuglipályán még egy-két öregember javítgatott egyet-mást. Mi gyermekek pedig ott, közel a társasághoz szinte kéznél voltunk. Ott volt Endre is, épp mellettem állott. Egyszer az egyik fiatal földbirtokos hirtelen odafordul hozzánk s Endrere mutatva mondja: — Te fiú, menj csak állítani!

A fiú elsápadt, nagy szemei égtek s lobot vetettek.

— Nem megyek — mondotta keményen. Felvetette fejét, mint később, amikor nagyon érezte igazát vitázó ellenfeleivel szemben. . .” (756. l.) — Említsük meg, hogy a fiatal Ady ürügyén Papp Aurél a saját ifjúságáról és általában az ifjú lélekről is hű képet ad. (Papp Aurél „diák szerelmeire” gondolok, kik voltaképpen nem mások, mint az ideállá emelkedett diák társai.) — Ahogy a költő gyermekkorát, jellemét, egyéniségét, úgy szülei portréját is sok apró mozzanattal állítja össze. Így bontakozik ki előttünk a „szerző” Ady Lőrinc képe, aki „olyan volt, amilyenek csak azok a lelkek lehetnek, akik nagy hivatásra születtek, de a hivatásukról vajmi keveset tudnak, vagy tudhatnak.” (759. l.), akinek „szilajságra hajlamos” természete volt, amelyet a szerzés küzdelmei még csak elkeserítettek, aki „szerette segíteni az özvegyeket, de ki tudná azt megmondani, hogy amit egyik vagy másikért tett, miért tette?” (760. l.) és aki „jellemezésül rovom ide, hogy azt is megtette, hogy egy alkalommal, amikor Lajos fia, mint a debreceni tankerület főigazgatója, a karácsonyi ünnepekre szülei látogatására hazament, bizony számonkérte, sőt követelte tőle, hogy fizesse vissza néki neveltetési költségeit.” (761. l.) Ám ugyanerről az Ady Lőrincről tudjuk azt is — máshonnan —, hogy ez a nagyeros ember összeroskadott és két embernek kellett támogatnia, amikor 1919 januárjában meghallotta nagyobbik fiának halálhírét... És anyjáról, „a végtelenül szelid és ábrándozó

hajlamú” Pásztor Máriáról — aki, Papp Aurél szavaival szólva — „Mari néni, bár Pásztor Dánielnek, a házsártos és katolikussá vedlett református papnak volt a leánya, éppúgy nem olvasott könyveket, amint férje, Ady Lőrinc sem — lehet-e a lényegét jobban elmondani, mint Papp Aurél teszi: „Virágos udvarában, mely egészen más volt, mint a falu többi udvara, s szebb, mint a jobb-módúaké és az uraké, lehetett meglátni az ő lelkét, az ő valódi lényét (762. l.). A művész plasztikus látása és megelevenítési tudása és a költő és műve iránti rajongó szeretet érződik e sorokból. Az idézetek után nem kell bizonyítani, hogy a művész írása ez az emlékezés művészi szinten a művésziről.

Franyó Zoltán, aki Ady irodalmi forradalmának közvetlen tanúja, sőt cselekvő részese volt, a harcokban személyesen részt vett ember forró vallomását mondja el: „Az volt az ősz! Egy bátor, új nemzedék a verhetetlenség hitével rohant diadalra. Előttünk az élen, — akkor még nem a »halottak élén« — Ady versei világitották meg az utat; tudtuk, hogy merre suhint a rím és merre gyújt a szó, tudtuk, hogy nem szellemes poen csilingel, hanem egy egész világ kataklizmája recseg és ropog a vers végén, mely a magyar néplelek mélységeiből jött és a végtelen felé cikkázott”... „Emlék? Silány a szó. Mit tudjátok ti, milyen érzés ez, melyre a szó-kincs csak ilyen sápadt szavakat kínál? Mit tudjátok, milyen hamuba roskadt világok támadnak fel egyetlen visszacsengő jelző mögül? Mit tudjátok, hogyan lett szebbé a háború szennyétől és gennyétől bemocskolt emberi élet két régi rím tragikus feszültségében?” (768. l.) — Ezek az élmény ma is élő voltáról tanúskodó mondatok Ady, ill. a Nyugat 1909-es temesvári felolvasó ülésére emlékezve buktak ki Franyóéból. Emlékei ezen az eseten kívül, Lédára, Csinszkára, és Ady utolsó hónapjaira, illetve halálára terjednek ki. A Papp Aurél mellett nemcsak azért a Franyóé a legértékesebb emlékezés az Igaz Szó Ady-émlékszámban, mert az előző szerzőéhez hasonlóan magas művészi színvonalon íródott, hanem mert a legtöbb új adatot hozza felszínre Papp Aurél után. Így például egy lényeges adattal még érthetőbbé teszi Ady és Léda szakítását (l. 772. l.), egy csúcsei beszélgetést felidézve finoman sejteti Csinszka emberi drámáját e házasságban (l. 777. l.), sok lényegeset tud mondani Ady utolsó hónapjairól is, s a temesvári Nyugat matiné kapcsán elmondja a „Másként halunk meg” című Ady vers keletkezését is, amelynek szemtanúja volt (769. l.).

Az Igaz Szó emlékszáma megjelenése óta — s. oly korán — meghalt *Tabéry Géza*: Lidérces, messze fény” című írásában néhány személyes emlékét írta meg a költő

korabeli visszhangjáról, Adyval való személyes találkozásáról, és Ady utóéletéről. A „Levelek a költő feleségéről” című másik írásában Csinszka férjhez menetele előtti életéről, jelleméről, második házasságáról, verseiről, prózáiról terveiről” rejtélyes haláláról olvashatunk. Ami a rejtélyes halált illeti, megemlítem, hogy az Irodalomtörténeti Intézet Eötvös Könyvtárának archívumában őrizzük Vajda Sándor: Csinszka halála. Márffy Ödön festőművész és huga, Pachler Károlyné elbeszélése — című írását (Arch.: III. Nr. 46.), amely hiteles vallomásként fogadható el Csinszka rejtélyes haláláról.

A legfontosabb emlékezések között kell szólnunk *Todor Manojlovič* szerb költő „Ady Endrével az elliant évek szőlőhegyén” című írásáról. Az emlékszámban román szerző mellett ő a jugoszláv kultúrát képviseli és memoárjával egyben azt is példázza, hogy Ady szelleme milyen maradandóan érintette meg a Dunatáj legjobb, legfogékonyabb lelkét. Todor Manojlovič Váradon jogászokodott, amikor „A Holnap” tervezetesei folytak, sőt szemtanúja lehetett az antológia megjelenésének, átélhette az azt követő irodalmi forrongást, így hát az ő emlékezete „A Holnap” születésének és megjelenésének éveire, a nagyváradi Holnaposokra, a váradi és az aradi „A Holnap” és az 1909-es váradi Nyugat matinéra, valamint a „Hiába hideg a Hold” c. vers keletkezésére (a váradi Ady matiné előtt: 1909) őriz becses emlékeket. Todor Manojlovič emlékezésének is értéke, ami egyébként a kiemelt négy emlékezésben közös, hogy ti. az ember Adyról, Ady emberi arcáról sokféle szituációban kapunk változatos képet.

Az emlékezések másik csoportjában „a költő gimnazista, avagy főiskolás egyetemista serege” vall még ma is az élmény forróságával az Adyval való személyes találkozás, illetve a költészetével való megismerkedés nagy élményéről. *Turnowski Sándor* Ady és a Galilei-Kör kapcsolatát mondja el „Szívemnek ifjú testvérei...” című írásában; *Molter Károly*: „Ifjú szívemben él” című emlékezésében arról vall, hogyan hatott Ady a századelő protestáns értelmiségi ifjúságára s eközben említést tesz két eddig ismeretlen Ady-leveleiről is, amelyet a költő írt neki; *Tompa László*: „Az a csodálatos Ady uraság”, és *Kacsó Sándor*: „Cirill páter, mint tilalomfa” című írásaikban Ady korabeli visszhangját veszik számba két erdélyi városban, s azt, hogy mit jelentett egy nemzedék fejlődésére, szellemi arculatának kiforrására Ady lírája, s hogy hogyan kellett megharcolni Adyért egy egyházi iskolában.

*

Az erdélyi Ady-kutatók azzal is ünnepelték a költő születési évfordulóját, hogy a kiadat-

lan, ill. elfelejtett írásait igyekeztek összegyűjteni és Ady olvasóinak átnyújtani. E kiadatlan, avagy ismeretlen Ady-írásoknak a felkutatása nagyobbrészt Bustya Endre jó filológiai érzékét és szorgalmát dicséri: Ady kiadatlan újságcikkeiből hetet közölnek; ezek közül hat A. E. szignóval a Népszavában, egy pedig A. E. szignóval a Pesti Naplóban jelent meg. Kilenc eddig kiadatlan — és két ismeretlen — novellát közöl a folyóirat az időközben megjelent Bustya-féle két kötetes Ady novellás kötet második kötetéből: egy kivételével 1906 és 1908 között születtek ezek az írások és a Budapesti Naplóban és a Népszavában jelentek meg. Ady ismeretlen bökversét és kiadatlan műfordítását szintén Bustya Endre publikálja. Ady ismeretlen bök-verséről — „Dal az anyósról, a piripócsi kalapról és a sorsról” — mindenekelőtt azt jegyezzük meg, hogy a vers nem ismeretlen, hiszen megjelent a *Literatúrában* és valószínűleg a *Magyar Hírlapban* is. És itt tegyük egyúttal egy elvi természetű megjegyzést: bánjunk csinján az ismeretlen, kiadatlan jelzőkkel, — legtöbbször ugyanis csak *elfelejtett* írásokról van szó. Bár az előbb említett vers sem ismeretlen, mégis érdemes volt közölni, mert sikerült darabja Ady későbbi sanzon költészetének. A párizsi orfeumok sanzon költészetének ismerete nélkül nem igen született volna meg, az hathatott Adyra. Bustya eredményes kutatásai egyébként azt is sejtetik, hogy milyen lehetőségek vannak az erdélyi Ady-kutatók előtt az Ady-filológia művelése terén. *Pauliny László*: Ady: Egy gyöngye kúrtszó című cikkének a váradi Ady-Múzeumban őrzött kéziratát elemzi és igen finom pszichológiai magyarázatot is ad e cikk kapcsán. A cikk közlése azért is helyes volt, mert a „Vallomások és tanulmányok”-ban nem található. Ady tehetsége sokoldalú bemutatásának bizonyítéka, hogy közölték Ady Endre rajzát is, amelyet nagyváradi törvényszéki tudósító korában készített. S újra közlik *Emil Isac*: Kolozsvári levél Ady Endrének és *Juhász Gyula*: Találkozások az üstökössel című írásait.

*

Az emlékező és adatteltáró írások mellett megtalálhatjuk a kötetben a romániai magyar irodalomtörténészek irodalomtörténeti elemzéseit is. *Jancsó Elemér*: „Ady és irodalmunk haladó hagyományai” c. tanulmánya jó összefoglalása e problémának. Jó ér-zékkel és helyesen mutat rá, hogy a Partium és Erdély milyen szerepet játszott Ady múlt iránti érdeklődésében. A kötet legnagyobb-szabású írása: *Bustya Endre*: Ady Endre novelláival foglalkozó tanulmánya. A tanul-mánnyal a novelláskötet ismertetése kapcsán

ugyanabban a folyóiratban foglalkozunk. *Izsák József*: Ady, a kritikus című írása témájában és részben gondolatilag is Jancsó Elemér írásához kapcsolódik. Igen finom megfigyeléseket, okos megállapításokat olvashatunk itt Ady kritikáiról. *Gálfalvi Zoltán*: A Szerlem eposzából-ról szólólván voltaképpen Révai József nyomán jár. Az ő Ady könyvének Ady szerelmi költészetére vonatkozó gondolatait bontja ki — sok helyes egyéni — részletszerű — megfigyeléssel. Örömmel kell üdvözlönlünk *Ficzay Dénes*: „Ady Endre Aradon” című írását is, amely a már Todor Manojlovičs által is említett aradi irodalmi matiné történetét, ill. Ady akkori néhány napos ott tartózkodását deríti fel hitelesen. Igen értékesen gazdagítják az Ady-filológiát azok a szerzők, akik az Ady-versek fordításairól adnak képet. *Jánosházi György*: „Az Értől az Óceánig” c. írása jelentős tájékozottsággal ír a témáról és különösen a magyar fordítók francia és német nyelvű Ady fordításairól mond találó ítéletet. *Dán Endre*: Ady versek románul, *Franyó Zoltán*: Ady szerb nyelven, és *Schmidt Hugó*: Ady németül című írásait ugyanez a tájékozottság és az adatokban való gazdagság jellemzi. *Corneliu Codarcea*: „A korabeli román sajtó Ady Endréről” és *Jászai Andor*: „Adatok a romániai Ady-kultusz történetéhez” — igen jelentős tényanyaggal dokumentált írások, s az első különösen az Ady—Goga, Ady—Isac kapcsolatáról árul el becses adatokat. *Szegő Júlia*: A megzenésített Ady verseket veszi számba. A Szemle rovat végén Böllöni, Böka, Földessy, Lengyel Géza, Dutka Ákos könyvét és az Ady Endre válogatott levelei című kiadványt recenzálják.

Az elemző írások társai azok a publicisztikus cikkek, amelyeknek szerzői nem új tudományos igazságok megállapítására törekedtek, hanem jó íráskészséggel, színesen foglaltak össze egy-egy problémát. A folyóirat főszerkesztője, *Hajdu Győző*: „Szíveteget megérdemeltém” című írásában jellemzi Ady világnézetét, költészetét és helyesen jelöli ki helyét a XX. század európai polgári lírájában. V. *Porumbacu* néhány sorában Ady és Emil Isac nemes barátságának példáját idézi. *Gagyí László*: „Barangolás Ady nyomában” címmel lírai jegyzetekben számol be az Adyt formáló erdélyi tájakról, falvakról, városokról (Zilah, Nagykaroly, Érmindszent, Arad, Nagyvárad, Temesvár). Voltaképpen semmi újat nem mond, de éles szeműen tudja kiemelni a látott tájból, vidékből az Adyra ható legjelentesebb mozzanatokot. Egy komikus tévedését azonban ki kell igazítanunk: Aradról szólva írja, hogy: „tudta, hogy a nagy időkben itt volt nemzetőr Arany János, akihez viaskodva és »szégyenkezve« dedikált verset; ismerte a szerkesztőket.” (669. l.) Nos, az

az Arany, akihez Ady verset dedikált a Léda és Csinszka korszak közötti „kis női csukák” egyike, nem pedig Arany János. Az „Ifjú karok kikötőjében” című versét dedikálta neki ezzel a szöveggel: Aranynak küldöm szégyenkezve. *Horváth Imre* egy kihagyásra ítélt — Adyról szóló — sorának történetét mondja el, *Dénes Zsófia* pedig lírai színezetű összefoglalást ad Erdély szerepéről Ady életében. („Ady üzeni.”) *Simon Magda*: Az újságíró Adyról ad szuggesztív képet. Nem mehetünk el azonban szó nélkül idézési módszere mellett: „Ugyan ebben írja, hogy Petőfinek... a történelmi materializmus már vérében volt s idegeiben dolgozott tudatosan” (448. l.) — s most idézzük Adyt: „Nem skatulyázzuk őt, nem fogjuk ráfogni, hogy a történelmi materializmus már vérében volt s idegeiben dolgozott tudatosan.” (Piros és fekete. Ady Endre válogatott cikkei és tanulmányai. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1954. 296. l.) Ehhez azt hiszem, nem kell kommentár... S tegyünk egy általános megjegyzést, ami az irodalomtörténeti és a publicisztikus írásokra egyaránt vonatkozik: sok a közhely bennük, ami bizony alaposan lerontja az értéküket, s fárasztóvá teszi az olvasásukat. — Román, valamint itthoni és erdélyi magyar költők Adyt köszöntő verseit olvashatjuk még az Igaz Szó jubileumi számában. Adyról, a szülőkről és az Ady-relikviákról (az újjáépített szülőház, érminszerinti utcarészlet stb.) készített fényképek, valamint Nagy Pál

festőművész Gagy László lírai jegyzeteit kísérő és a lényegét megragadó rajzai teszik teljessé a kötetet.

*

Ha a teljes igazságot akarjuk mondani, valljuk meg őszintén, hogy a szándék, a mozdulat szebb ebben a vaskos kötetben, mint a megvalósulás. Kevés az igazán új anyagot felszínrehozó emlékezés, s az irodalomtörténeti értékelések is inkább új tálalásban adják a már megoldott problémákat, hogysem a fehérhóltokat tüntetnek el. Hadd tegyem ugyan azonnal hozzá, hogy ez elsősorban az alkotó irodalomtörténész kifogása, hiányérzete. Hiszen, ha a mindig újat kereső, a fehérhóltokat eltüntetni akaró tudományos érdeklődés és kutatás számára keveset is ad az Igaz Szó Ady-száma, mégsem mondhatjuk feleslegesnek az emlékek felmelegítését, avagy még az újra kiadását sem, hiszen egy „szépirodalmi folyóirat” Adyszámát tartjuk a kezünkben, tehát nem kifejezetten irodalomtörténeti folyóiratról van szó. És ebben a tényben implicite az is benne foglaltatik, hogy a legszelebb értelembe vett olvasóközönség kezébe is elkerülnek ezek az írások. Már pedig Ady halála óta három nemzedék lépett be az életbe, amely Adyt márcsak hírből ismeri. Ismeretterjesztő szerepe is van hát ennek a nagy szeretettel és lelkesedéssel összeállított, értékes és érdekes emlékszámának.

Az Utunk Ady-száma, a Korunk Ady vonatkozásai (Nr. 11.) és a romániai magyar napilapok megemlékezései az évforduló alkalmából

A most bemutatásra kerülő lapokban — jellegüknél fogva — túlteng a publicisztika. E lapok extenzív bemutatását nem is tekinthetjük feladatunknak, inkább csak azt emeljük ki, ami tudományos érdeklődésre számot tarthat. Az UTUNK-ban *Franyó Zoltán*: Kelettől—Nyugatig veszi számba az Ady versek fordításait. Lexikális jellegű írás, tömör értékelő jellemzésekkel. *Fábry Zoltán*: Ady és Szlovákia c. esszéjében a szlovákiai magyarság Ady kultuszáról szól s mellesleg értékes adatokat mond el Ady tátrai üdüléséről. *Csiky Gábor* egy kitűnő bibliográfiára hívja fel a figyelmünket, amely a románul megjelent Ady műveket veszi számba: Rodica Sălăgianu állította össze. *Jakó Elemér*: Ady modellül. (A költő ismeretlen portréja.) és *Simon Magda*: Egy nyomdász visszaemlékezései c. írása értékes adattörmelék Ady majdan megírandó életrajzához. *Jancsó Elemér*: Ady és a hazai magyar irodalom kialakulása c. három folytatásban közölt dolgozata hasznos elemzés arról, milyen szerepet játszott Ady életműve a romániai magyar irodalom

kialakulásában. A legértékesebb és legjobb Adyról szóló írást azonban nem az évforduló alkalmából, hanem néhány héttel később (1957. XII. 12. Nr. 50.) közölte az Utunk. *Sinkó Ervin*: Ady Endre kenyérén című esszéjére gondolunk. „Ady Endre kenyérén ért meg egy egész nemzedék az elszánt, a nagy reményeket nagy tettel beváltani akaró forradalmi harcra, egy életre, mely nem akar más lenni, mint az emberhez való *tevékeny hűség*.” (Utunk, 1957. XII. 12. Nr. 50. 4. l.) Szavait az hitelesíti, hogy elmondja: egy bácskai fiút a század elején hogyan igazított el a magyar világban Ady lírája és a megtalált hitet hogyan akarta megvalósítani a forradalomban és hogyan maradt hű hozzá az emigráció idején is. Esszéje értékét csak növeli, hogy közli abban Adynak egy hozzáírt üdvözlőlapját. (1914. I. 2.-i keltezés.)

A KORUNK-ban *Bustya Endre*: Az Ady-kutatás távlatai c. programadó írása a legfontosabb az évforduló alkalmából megjelentek között, az itt mondottakra közvetve már előbb utaltam, amikor az Igaz Szó-beli

Bustya-publikációkat ismertettem. *Szent-imrei Jenő*: Virágok Ady koszorújához címmel mondja el Adyval kapcsolatos személyes emlékeit, amelyek a világháború éveire esnek. Ezenkívül Ady egy újságokban porladó cikkét közli és Emil Isac — tévesen ismeretlennek jelzett — Adyhoz írott leveleiből publikálnak néhány részletet.

Eljuttottak még hozzánk a bukaresti ELŐRE, a kolozsvári IGAZSÁG, és az aradi VÖRÖS LOBOGÓ című újságoknak az évforduló napjaiban megjelent számai. Ezekből figyelemmel kísérhetjük a Romániában rendezett Ady-ünnepségeket. Az ELŐRE kétoldalas mellékletet adott ki az évforduló alkalmából. Ebben igen érdekes *Tabéry Géza*: „Legendák születnek” című cikke, amelyből az derül ki, hogy Ady körül is egy aféle legendakör kezd kialakulni, mint amilyet

Petőfi kapcsán ismerünk. Az IGAZSÁG egy oldalt szentelt Ady emlékének. A VÖRÖS LOBOGÓ-ban *Seidner Imre*: „Aradi hagyományok” címmel foglalta össze a költő és a város kapcsolatát. Ebből tudtuk meg, hogy itt él Halmágyi Samu, aki a háború idején cikksorozatban védte meg Adyt és akinek a verseskötetét Ady ismertette a Nyugatban. Az idős költő lapot is őriz Adytól.

*

E nem egészen teljes áttekintés után is, azt hiszem jogosan mondhatjuk el, hogy a romániai magyar írók, irodalomtörténészek, publicisták az itthoniak elé is példaképpül állíthatóan ünnepelték meg Ady Endre születésének nyolcvanadik évfordulóját.

Varga József

ADY ENDRE 1877—1919

Szerkesztették: Sára Péter és Pölöskei Ferencné. Magyar Helikon. 1957. 169 l. A Petőfi Irodalmi Múzeum Kiadványai. II.

Ez az ízléses, szürke fedőlapú könyv a Magyar Helikontól már megszokott gondos kiállításban — famentes papíron — a Petőfi Múzeum Kiadványai c. sorozatban jelent meg. A sorozat nyitó kötetét az Arany-évforduló alkalmából adták ki.

Bóka László „Ady Endre” című, másfél íves bevezetője messze túlszárnyalja az ilyenféle, népszerűsítő kiadványok elé írott szokásos bevezetőket. Nemcsupán „ünnepi köszöntő” ez az Ady képeskönyv elé írott esszé, hanem gondolati gazdagságával jelentősen gyarapítja az Ady-irodalmat is. Bóka három kérdést boncol írásában: „Mi tartja olyan elevenen ezt a költőt, kit létének gyökerei a XIX. századhoz kötnek, ki legnagyobb harcait olyan erők ellen vívta, melyeket 1789 és 1848 között világszerte lebírtak a boldogabb népek s kinek éppen akkor csukódott le örök álomra szeme, amikor egy új világ fényeit lobbantotta fel kiolthatatlanul a forradalmak tüze?” (6. l.) — teszi fel az első kérdést és miután Ady életében és a halála óta eltelt évtizedekben történetileg elemzi és vitatkozik az egyes nemzedékeknek e kérdésre adott feleletével — ő maga így válaszolja azt meg: „Semmiféle egyoldalú magyarázat nem tud feleletet adni arra, mi élteti Ady életművét, mi teszi hatóerővé ma is... Ám aki Ady versesköteteit kezébe veszi s enged versei sodrának, azt ma is lenyűgözi Ady költői emberi nagysága, s a mű egészét időszerűbbnek érzi, mint valaha.” (8. l.) Bóka válaszában már benne van a bevezetőben elemzett második fő gondolat is:

„Ha nagyságáról csak műve egésze adhat magyarázatot, ez azt jelenti, hogy Ady életművének, e művek leltári teljességén túl, van valami belső egysége, minden művét egybefogó s magyarázó végső értelme, van egy olyan értéke, mely több és más, mint legjelentősebb, legszebb, leghibátlanabb verseinek értéke.” (8. l.) S a továbbiakban Bóka ezt a belső egységet mutatja ki az Ady-líra legkülönbözőbb életszférákat tükröző vonulataiban. A gondolat nem új, már Földessy Gyula felvetette az Adyt bemutató első nagy tanulmányában (H. Sz. 1919.) Bóka elemző válasza azonban oly annyira bővelkedik a találobbnál-találób, epigrammatikus tömörséggel megfogalmazott helytálló gondolatokban, hogy nem lehet nem ideírunk néhányat közülük: „...költészete ellentétek, elsősorban egy tragikus életérzés s egy forradalmi valóságérzés egysége.” ... „Adyt az tette forradalmárrá, hogy olyan mélyen átélte kora tragikus valóságát, s Ady életérzése azért lett olyan tragikus mélységű, mert a valóságot egy forradalmi változás lehetőségéhez mérte.” ... „Ady a tragikus valóság talaján maradván profétál forradalmat s ehhez nemcsak az ellentétek teljes átélése, hanem roppant morális erő kell, az őszinteség erkölcsi bátorsága.” ... „Ha van egység művében, az a valóság egysége.” (14. l.) E találó megfogalmazásban gazdag elemzés mellé írjuk még ide Bóka igen finom megfigyelését a tehetség természetéről: „A tehetséges emberek, ha jó sáfárai tehetségüknek, megalkotják a maguk